

Eric H Cline, 1177 a.C. El año en que la civilización se derrumbó. Crítica. 2015
 352 pàg.
 1177 B.C. *The year civilization collapsed.*
 Princeton University Press

1177 a. C.

El año en que la civilización se derrumbó.

Un breu resum i comentari sobre el llibre de Eric H. Cline.

1.- Introducció.

L'arqueòleg i historiador Eric H. Cline va publicar el 2014 el llibre *1177 B.C. The year civilization collapsed*, que a casa nostra es va traduir el 2015 amb el títol, *1177 a.C. El año en que la civilización se derrumbó*. El llibre aborda el tema de la crisi que es va produir al voltant d'aquesta data a l'Orient Mitjà quan la major part de les civilitzacions que estaven interactuant en aquells moments es van esfondrar. Es posa sobre la taula quin és l'estat de les investigacions que s'han portat a terme fins ara, i les interpretacions que s'han proposat basant-se en aquestes. Una bona part de les investigacions es centren en l'anàlisi del paper que van jugar les invasions dels anomenats Pobles del Mar en aquesta davallada. Des de que es van començar les investigacions sobre el tema els diferents autors han anat proposant diferents causes com a explicació de la decadència que es va produir en aquestes dates. Així alguns van donar importància a les catàstrofes naturals, d'altres als canvi climàtic i a les sequeres, i finalment uns altres a la invasió dels Pobles del Mar. Cline va fent un repàs de cadascuna de les causes que s'han proposat i les va valorant per determinar la seva validesa actual. D'acord amb les últimes tendències Cline arriba a la conclusió que no hi va haver una sola causa, sinó que van ser un conjunt de factors que operant simultàniament van acabar provocant aquest esfondrament. Per arribar a aquesta conclusió, fa un pas endavant al afirmar que potser hem de recórrer a la *teoria de complexitat* per poder explicar el que va passar. Segons aquesta teoria, quan un sistema es torna altament complex i especialitzat, augmenta el

risc que al produir-se una falla en una part del sistema es provoqui una col·lapse general. Finalment el llibre posa sobre la taula la similitud entre aquest moment (1177) i el que es va produir el 476 dC. quan es va produir la caiguda de l'imperi Romà d'occident. Aquest fet el porta a entendre que hi hagin hagut diferents autors que hagin vist en aquests fets la justificació per veure la història com un procés cíclic en què els imperis es van succeint amb les conegudes fases de naixement, creixement, maduresa, decadència i desintegració. Un llibre molt suggeridor que acaba plantejant les grans qüestions que deixa obertes, com no podia ser d'altre manera, però que té el mèrit de no defugir-les.

2.- L'edat del Bronze a l'Orient Mitjà com a primer sistema món.

Els primers capítols del llibre estan destinats a exposar el context previ que es va donar en els 3 segles anteriors al moment del col·lapse del sistema. Es presenta la visió que tenen actualment els arqueòlegs d'aquell període, com d'un període on el comerç entre els diferents regnes configuraven una economia de caire internacional, en molts aspectes, més semblant al mon actual que no pas el que es pensava fins no fa gaire.

L'edat del Bronze en el Egeu, Egipte i orient Pròxim va durar casi dos mil anys, des de aproximadament 3000 aC. fins poc després de 1220 a.C. Amb posterioritat a aquesta data es va produir una aturada espectacular en una extensa àrea que anava de Grècia i Itàlia, en Occident, fins a Egipte, Canaan i Mesopotàmia, en Orient. Durant aquest període, en aquest primer sistema

món com alguns l'han anomenat, diverses potències van estar interactuant a tots els nivells. Des de l'imperi Egipci, passant per l'imperi Hittita, el regne de Mitanni, els Minoics i Micènics i la Babilònia dels Kasites es van establir diverses xarxes polític-econòmiques i culturals que van acabar conformant un sistema que va anar augmentant el seu grau de dependència.

3.- Per què es va esfondrar aquest sistema *món*?

El llibre intenta esbrinar quins són els factors que van provocar l'esfondrament de les civilitzacions de l'Edat del Bronze. Abans dels estudis actuals hi havia una tendència a atribuir als Pobles del Mar qualsevol destrucció esdevinguda en aquests períodes. Però diu Cline, que podria resultar excessiu atribuir només a ells el final de l'edat del Bronze tardà. No disposem de proves clares. Van arribar els Pobles del Mar com exercits relativament organitzats? Eren grups de lladres poc o mal organitzats? O eren refugiats que fugien d'algun desastre en busca de noves terres?

En l'actualitat s'estan incorporant les dades que han anat apareixent en les últimes dècades, però no hi ha proves que permetin afirmar que totes les destruccions corresponen als Pobles del Mar. Ni tan sols tots els jaciments van ser destruïts de forma simultània; ni tan sols en la mateixa dècada.

La hipòtesi actual que comença a ser més acceptada suggereix que els Pobles del Mar es van veure obligats a abandonar les seves llars i que, a l'emigrar cap a l'est, es van trobar amb uns regnes en declivi. D'aquesta manera els Pobles del Mar només van ser uns oportunistes, i potser es van establir d'una forma molt més pacífica del que ens hem imaginat fins ara.

4.- Anàlisi de les diferents causes i motius que s'ha apuntat per explicar aquest fenomen.

En el llibre Cline va exposant les diferents causes que s'han anat donant per justificar la caiguda d'aquest sistema. Diversos autors conclouen que la crisi de l'Edat del Bronze va

coincidir amb la aparició d'una sequera que va durar 3 segles. Aquest canvi en el clima va provocar la pèrdua de collites i les conseqüents crisis alimentàries van provocar o accelerar les crisis socioeconòmiques que van forçar els desplaçaments migratoris en aquesta regió. Aquestes crisis haurien afectat els centres palatins que depenien de la producció agrícola. Cline recorda que les sequeres han estat freqüents en aquesta regió al llarg de la història, i que no sempre han provocat l'enfonsament de civilitzacions. Per tant el canvi climàtic amb les conseqüents sequeres, fams, encara que van influir en les tensions socials, no són causes suficients per elles mateixes per haver desencadenat el final de l'Edat del Bronze.

Tampoc les proves arqueològiques semblen donar la raó als que pensaven que algunes ciutats s'havien enfonsat al sofrir atacs inesperats. Sembla més probable que els creixents conflictes interns i el declivi progressiu acabessin amb l'assalt final contra els principals focus polítics i religiosos de les elits de les ciutats, encara que de moment no és més que una hipòtesi plausible, però no demostrada.

Un altre factor que podia haver influït va ser la interrupció de les rutes comercials amb els regnes micènics que les abastien de coure i estany.

També ha quedat descartada en les últimes dècades la invasió d'òria des del nord com a causa de l'esfondrament de la civilització micènica.

Segons Susan Sherratt, els Pobles del Mar representen l'últim esglaó en la substitució dels vells sistemes polític-econòmics centralitzats propis de l'Edat del Bronze, per els nous sistemes econòmics descentralitzats característics de l'Edat del Ferro. Es va passar de regnes i imperis que controlaven el comerç internacional a ciutats estats menors i empresaris privats que negociaven pel seu propi benefici.

Per James Mulhy, en lloc d'acceptar la idea que els comerciants privats i les seves empreses van socavar la economia de la Edat de Bronze,

considera la proposta alternativa que diu que senzillament van sorgir del caos de l'esfondrament.

Pel que fa a les terres dels hittites tampoc es disposa de proves històriques o arqueològiques sobre les accions dels Pobles del Mar en aquestes terres, tot i que és raonable suposar que va existir. Les autèntiques causes de l'esfondrament de l'Estat hittita semblen de naturalesa interna, abans que externa.

Segons Mario, Liverani la culpa de l'esfondrament de la cultura micènica va ser deguda a la concentració de poder i control dels palaus, de manera que quan es van ensorrar, la magnitud del desastre es va multiplicar. La concentració de tots els elements d'organització, transformació i intercanvi en els palaus va transformar l'ensorrament material dels palaus en un desastre generalitzat. En llenguatge actual diríem que haurien d'haver diversificat el risc. Christopher Monroe va anar més enllà i va dir que la economia de l'Edat del Bronze tardà es va tornà inestable perquè era fortament dependent del bronze.

Per Cline és més probable que, en lloc de trobar-nos davant d'uns invasors combatius, moguts tan sols per les ansies de destrucció, es tractes de refugiats que no necessàriament atacaven i conquerien sempre els pobles locals sinó que, amb freqüència, es limitaven a instal·lar-se entre ells. En tot cas, és poc probable que ells, per sí sols, poguessin acabar amb la civilització en el Egeu i en el mediterrani oriental.

5.- Conclusions sobre les explicacions.

Després de fer el repàs de les explicacions que s'han proposat per explicar la caiguda d'aquestes civilitzacions, la pregunta que es planteja l'autor del llibre és per què les civilitzacions no es van recuperar i van seguir el seu camí? S'han proposats moltes explicacions, però la veritat és que molt poques han aguantat: terratrèmols, males collites, fams generalitzades, invasions massives des de les estepes ... Tot pot haver ajudat, però no és suficient. Cline seguint a Sanders proposa estudiar la idea d'un esfondrament sistèmic, de fallada sistèmica amb dos efectes, al mateix temps domino i

multiplicador, del que ni tan sols una xarxa internacional globalitzada, tan vibrant i intersocial com la de l'Edat del Bronze tardà, va aconseguir recuperar-se.

Cline recorda com Renfrew va resumir els trets generals de l'esfondrament d'un sistema: 1) col·lapse de la organització administrativa central; 2) desaparició de la classe de la elit tradicional; 3) esfondrament de l'economia centralitzada; i 4) canvis d'assentaments i declivi de la població. Aquesta classe d'esfondraments no es donen en un període breu de temps sinó que es poden allargar tot un segle. A més després del col·lapse hi hauria una transició cap a un nivell inferior d'integració sociopolítica i sorgirien mites sobre el període anterior.

6.- Paral·lelismes amb altres èpoques, els fenòmens cíclics.

Per Renfrew les característiques que descriuen l'esfondrament del l'edat del Bronze en el Egeu i el Mediterrani oriental cap el -1200 a. C. són aplicables també a la caiguda dels maies, de l'imperi Antic d'Egipte i de la civilització de la vall del Indo. Cline recorda que el tema i el debat sobre el col·lapses al llarg de la història, i sobre els períodes de grandesa i caiguda dels imperis, i la possibilitat que siguin cíclics, s'ha reprès per altres investigadors. En els últims temps destaca el treball de Jared Diamond.

Cline afegeix que de fet, es podria defensar que 1177 a.C. és, per la fi de l'Edat de Bronze tardà, el que l'any 476 d. C. va ser per la fi de l'imperi romà occidental.

Cline especula també amb la possibilitat que la explicació basada en la caiguda del sistema, que ell mateix proposa, potser és una explicació massa simplista per acceptar-la com a raó específica del final de l'Edat del Bronze. S'atreveix a proposar que per comprendre què va poder provocar l'esfondrament d'aquelles civilitzacions potser haurem de recorre a la *teoria de la complexitat*. Aquesta teoria estudia els sistemes complexos, que poden ser fenòmens de molt diversa naturalesa però que tenen en comú el fet que estan integrats per conjunt d'objectes que interactuen entre sí. El

transit rodat o el vol dels ocells en poden ser exemples, però també el comportament dels mercats financers. En determinades circumstàncies els sistemes complexos poden esdevenir el que s'anomena *hipercoherents*. En aquest cas totes les parts del sistema es tornen tan dependents unes de les altres que qualsevol canvi en una part del sistema pot generar inestabilitat en tot el sistema.

Recorda Cline que Sherratt ja va descriure les similituds entre el món de l'Edat del Bronze i la nostra pròpia economia i cultura global, en què les incertituds polítiques d'una zona poden afectar de forma extrema l'economia de regions situades a milers de kilòmetres.

Tot i que amb algunes reserves, Cline conclou que la teoria de la complexitat pot ser útil per explicar l'esfondrament del final de l'Edat del Bronze tardà.

7.- Comentari final.

El treball de Cline és un llibre divulgatiu però rigorós que presenta les últimes aportacions dels estudiosos del període situat al final de l'Edat de Bronze en el Egeu i el Mediterrani oriental. Descarta les causes lineals com a origen de l'esfondrament d'aquell *sistema món* i s'atreveix a buscar solucions en altres ciències relativament joves: la *teoria de la complexitat*. No deixa de ser curiós que siguin els antropòlegs, que ja van començar a utilitzar fa anys els agents basats en models (ABM) per simular amb ordinadors models d'assentaments i contrastar-los amb les localitzacions de les excavacions reals, que ara siguin els primers en atrevir-se a utilitzar altres ciències per diagnosticar les causes d'esdeveniments molt rellevants en la història de les civilitzacions. Potser pel fet que les seves fonts són majoritàriament fons no escrites es veuen en la

necessitat de buscar causes *objectives*. Gràcies a les fonts documentals escrites podem conèixer amb més detall el que va passar en el passat, però també és cert, com adverteixen els historiadors, que cal anar molt en compte amb elles perquè sovint amaguen els interessos i les conveniències del que les ha escrit. És una mica com reconstruir un assassinat només amb les proves que es poden obtenir sobre el terreny sense la declaració de cap testimoni. Cal doncs, fer una feina molt acurada i eliminar les inconsistències i sovint treballar amb els conceptes de fets més probables. Encara que es difícil fer-ho encaixar tot, s'ha de buscar la versió més veraç, i aquesta és la feina que fan els arqueòlegs que es descriu en aquest llibre.

Un llibre totalment recomanable que ens ajudarà a situar els principals estudis sobre l'època, i a fer-nos una idea, segurament més correcta, de com era aquell món i com funcionava.

Per últim també voldria fer referència a un tema que toca de passada, però que al menys no defuig l'autor, com és la possibilitat que els períodes de grandesa i decadència dels imperis siguin cíclics. En aquest punt no es mulla gaire només deixa el tema sobre la taula. Hi han evidències que poden fer pensar als investigadors que això passa, però normalment s'acaba mirant cap a una altra banda. Donat que el títol del llibre comença amb el número d'un any permeteu-me acabar amb un altre número que és la suma del valor absolut del número de l'any del títol del llibre i l'any que l'autor proposa per fer el paral·lelisme amb l'imperi romà 476. Un número molt pròxim als 1700 anys que marquen els cicles històrics d'Alexandre Deulofeu. 1177 + 476 → **1653**.

Joaquim Miquel